
POJAVA I ZNAČENJE NOVOG ATEIZMA
Je li posrijedi stvarna provokacija vjeri i teologiji?

Tonči Matulić, Zagreb

Katolički bogoslovni fakultet u Zagrebu
e-mail: tonci.matulic1@zg.t-com.hr

UDK: 141.45
211
Pregledni znanstveni rad
Primljeno 10/2010.

Sažetak

Autor se u članku bavi fenomenom novog ateizma, kojemu pristupa teološki, i to najprije, slikovito govoreći, šetnjom kroz "biblioteku" novoga ateizma, prikazujući najpoznatije i utoliko najrazvikanije nove ateiste, odnosno njihova djela koja po svom karakteru i sadržaju nesumnjivo spadaju u novoateističku literaturu. U idućem koraku autor ukratko prikazuje crkveno shvaćanje ateizma, potom se osvrće na uzroke nastanka novog ateizma, a zatim pokušava istražiti što je "novo" u novom ateizmu. Pitanje što novi ateizam čini drugačijim od starijih oblika i pojava ateizma u minulim vremenima jasnije je, ima li se pred sobom prikaz crkvenoga shvaćanja značjenja i oblika ateizma. U istom kontekstu autor sažima glavne teze u obliku "articula fidei" novoga ateizma kako bi čitatelju omogućio lakše snalaženje u prašumi novoateističkih ideja i stavova, i to u usporedbi s već poznatim oblicima ateizma. U zadnjem, tj. petom dijelu članka autor s dužnom "pjesničkom slobodom" formuliра neke tvrdnje novog ateizma koje su postale njegovo frazeološko naslijeđe da bi ih izokrenuo u kritička protupitanja upućena novim ateistima. Na kraju, umjesto zaključka, autor donosi svoja promišljanja o odgovornosti teologije spram izazova novog ateizma, poantirajući dvjema izjavama pape Benedikta XVI. o odnosu suvremenoga doba i kršćanstva, odnosno razuma i vjere.

Ključne riječi: ateizam, novi ateizam, materijalizam, fundamentalizam, razum, prirodna znanost, religija, kršćanstvo, Bog, vjera, teologija.

UVOD

Ateizam je živ. Ta tvrdnja nije nikakvo iznenađenje, imajući na umu činjenicu da se on već odavno nametnuo kao masovna

društvena i kulturna pojava europskih društava.¹ Ono na što svakako treba skrenuti pozornost, jest obnovljena živahnost ateizma, koji se odnedavna zaogrnuo pridjevom novi. Danas smo suočeni s novim ateizmom.² Novi ateizam odmah nameće pitanje o starom ateizmu. Je li stari zamijenjen nekim posve novim ateizmom ili je ovaj potonji normalna posljedica povijesne preobrazbe dobro poznatoga – modernog (starog) – ateizma?³ U daljnjem ćemo se tekstu uglavnom baviti fenomenom novoga ateizma. Iz toga će, nadamo se, biti barem donekle rasvijetljeno i postavljeno pitanje.

Novi ateizam doslovno je eksplodirao u anglosaksonskome svijetu u prvoj dekadi dvadeset i prvoga stoljeća kršćanske ere, premda njegovih otvorenih pobornika ima i izvan tog svijeta. Mi smo suvremenici novoga ateizma. Novi je ateizam promaknut od svega nekolicine filozofa, znanstvenika i publicista, ali je naišao na velik odjek u stručnoj i laičkoj, vjerničkoj i nevjerničkoj javnosti diljem zapadnoga svijeta. Taj je odjek, kao i uvijek kad se radi o javnom sučeljavanju nevjere i vjere, dvoznačnoga karaktera. S jedne strane, novi val ateizma nailazi na neskriveno odobravanje i dobrodošlicu kod mnogih uglednih pojedinaca, udruga i organizacija. S druge strane, nailazi na žestoko i, dakako, opravdano osporavanje i protivljenje također mnogih pojedinaca, udruga i organizacija.

Točan datum pojave novog ateizma nije lako odrediti, ali to i nije presudno pitanje. Ipak, sudeći po pisanim tragovima, čini se da je sintagma “novi ateizam” prvi put skovana i objavljena u mjesecu studenome 2006., i to u američkom časopisu *Wired*,

¹ Usp. I. Supićić, *Kriza vrednotâ i kultura*, u: Bogoslovska smotra, vol. 71 (2001.), br. 2-3, 381-399. Također usp. I. Supićić, *Za univerzalni humanizam. Prema potpunijoj čovječnosti*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2010., 30-40 i 291-300.

² Imena novih ateista, javno i nedvosmisleno deklariranih u tom smislu, otkrivaju nam, barem neka od njih, blisku prisutnost, bilo po gostovanju i/ili po prevedenim knjigama, i u hrvatskom društvu. Navodimo samo nekoliko najrazvikanijih imena, ilustracije radi: André Comte-Sponville, Richard Dawkins, Christopher Hitchens, George Soros, Alan Sokal, Sam Harris, Manuel de Diéguez, Victor J. Stenger, Albert Jacquard, Michel Onfray, Céline Bara, James Watson, Richard Stallman, Ayaan Hirsi Ali, Mario Bunge, Daniel Dennett, Jacques Bouveresse, Jean Bricmont, Noam Chomsky. O nekima od navedenih bit će nešto više govora u nastavku naših promišljanja.

³ Sustavne i temeljite teološke analize uzroka i posljedica staroga – modernog – ateizma te njegovih provokacija vjeri i teologiji vidi u: usp. H. de Lubac, *Drama ateističkog humanizma* [1944.], Ex Libris – Synopsis, Rijeka – Sarajevo, 2009.; usp. H. Küng, *Postoji li Bog? Odgovor na pitanje o Bogu u novome vijeku*, Naprijed, Zagreb, 1987; usp. M. J. Buckley, *At the Origins of Modern Atheism*, Yale University Press, New Haven – London, 1987.

specijaliziranom za proučavanje utjecaja tehnike na suvremeno društvo.⁴

ŠETNJA “BIBLIOTEKOM” NOVOG ATEIZMA

Ako stvar prosuđujemo po znanstvenim i popularnim publikacijama, koje su nota bene prevedene na sve važnije svjetske jezike i prodane u milijunima primjeraka diljem svijeta, onda se može reći da se duh novog ateizma počeo širiti dvije godine ranije, dotično 2004. godine, s objavom kontroverzne knjige *Kraj vjere: religija, terorizam i budućnost razuma*, američkoga filozofa i neuroznanstvenika Sama Harrisa.⁵ Knjiga je kontroverzna ne samo iz teološke nego i iz religiološke i filozofske perspektive općenito, budući da religiju perfidno uzima kao problematični fenomen. Kad Harris i rabi riječi pohvale na račun religije, on pritom uvijek vješto skriva otrovni žalac protiv tradicionalne religije.

Povod za nastanak te knjige je teroristički čin rušenja dvaju nebodera u New Yorku, 11. rujna 2001., s gotovo tri tisuće nevinih žrtava. No, iza povoda redovito se krije motiv, a u ovom slučaju to je upiranje prstom u religiju kao glavnog krivca za taj teroristički zločin. Harris izbjegava totalno poistovjećivanje religije s terorizmom, u smislu religije kao glavnog uzroka terorizma u suvremenom svijetu, no njegovo pabirčenje po, recimo tako, plemenitim stranama religije stoji u funkciji glavnog argumenta – religija je lice, a fundamentalizam naličje. U svojoj knjizi, stoga, autor površno, bezuspješno i lakomisleno zastupa stav da je svaka religija, štoviše svaka vjera, a osobito svaka monoteistička vjera, najopasniji element modernog života. Harris, a u tome nije sam, obmanjuje najprije sebe, a onda i sve čitatelje da je istovremeno postojanje oružja za masovno uništenje, dotično atomskoga oružja, i religioznih vjernika postalo krajnje opasno te je nužno da religija kakvu poznajemo što prije nestane. Zaključak je jednostavan. Spasenje svijeta od nuklearnoga holokausta leži u, ako već ne u totalnom nestanku postojeće religiozne vjere, onda barem u njezinom totalnom istiskivanju, kako bi joj se onemogućio bilo kakav utjecaj na društveni život ljudi.

---

⁴ Usp. G. Wolf, *The Church of Non-Believers*, u: *Wired*, br. 14, November, 2006.

⁵ Usp. S. Harris, *The End of Faith: Religion, Terror, and the Future of Reason*, W. Norton & Company, New York – London, 2004. Također usp. S. Harris, *Kraj vjere: religija, terorizam i budućnost razuma*, *Evolutio evolutionis*, Zagreb, 2009.

Svaki razuman čovjek, a to posebno vrijedi za kršćanskoga vjernika, očekuje da umni Harris usredotoči svoju kritiku na proizvodnju, čuvanje i širenje atomskoga oružja, na političko širenje nejednakosti u svijetu u ime demokracije i ljudskih prava te na devastirajuće učinke jednostrane ekonomsko-tehničke globalizacije na lokalne identitete. Umjesto toga on se žestoko obrušava na religiju kao isključivu prijetnju stabilnosti i miru suvremenoga svijeta. Njegova radikalna kritika religije uglavnom je sastavljena od paušalnih prosudaba, grubih pojednostavnjivanja, jednostranih stavova, a, ako ćemo pravo, onda ipak ponajviše od razotkrivanja njegovih osobnih predrasuda o religiji. No Harris se nije zaustavio na spomenutoj knjizi, nego je učinio još jedan korak dalje. To samo dokazuje da ljudska glupost ne poznaje drugu granicu doli onu same gluposti kojoj nema kraja. Dvije godine kasnije, u rujnu 2006. godine, Harris je objavio knjigu *Letter to a Christian Nation* koja je godinu dana kasnije objavljena u hrvatskom prijevodu pod naslovom *Pismo kršćanskoj naciji*.⁶ Kao što sâm naslov kaže knjiga je napisana u obliku pisma, koje autor upućuje svim članovima američkoga društva da bi im posvijestio koliko je kršćanstvo štetno za njihov život. "U *Pismu kršćanskoj naciji* postavio sam sebi zadatak razaranja intelektualnih i moralnih pretenzija kršćanstva u njegovim najangažiranijim oblicima". Nešto dalje dodaje: "Međutim, u *Pismu kršćanskoj naciji* ja navodim kršćanstvo kao najrazornije, najštetnije i najviše natražnjačko"⁷. Tako smo trebali dočekati početak trećega kršćanskog milenija da se pojavi Sam Harris koji će konačno dobiti parnicu protiv Boga kršćanske objave, te će se s lakoćom još neviđenoga genijalca obračunati s dvijetisućljetnom poviješću kršćanskoga duhovnog, intelektualnog, karitativnog, moralnog, estetskog i svekolikoga drugoga stvaralaštva i svjedočanstva. Dakle, Sam Harris – sam samcat – protiv kršćanstva kao takvoga. I da stvar bude uvjerljivija sve to u jednoj knjižici koju, ako bismo sudili po kvaliteti, svaki pisanju sklon pojedinac može napisati za dva, ne više od tri, poslijepodneva. Istina, Harris stavlja određene ograde u svome *Pismu*. Glavna ograda je prema kršćanima, među kojim postoje mnogi koji se neće prepoznati u njegovim kritikama, ističe Harris.⁸ No, time je odmah najavio da se on neće baviti kršćanstvom kao takvim niti autentičnim svjedocima kršćanstva, nego isključivo

⁶ Usp. S. Harris, *Letter to a Christian Nation*, Alfred A. Knopf, New York, 2006. Također usp. S. Harris, *Pismo kršćanskoj naciji*, Izvori, Zagreb, 2007.

⁷ S. Harris, *Pismo...*, nav. dj., 6-7.

⁸ Usp. *Isto*, 6.

karikaturama kršćanstva. Stoga se pitamo čemu služi *Pismo kršćanskoj naciji*, ako se pojam kršćanske nacije shvaća isključivo u duhu sarkastičkoga eufemizma koji pogađa praksu samo nekih – ma koliko brojnih – kršćana? Prvo, Harris u svojem shvaćanju kršćanske nacije ima na pameti isključivo američko društvo, na što apsolutno ima pravo. Drugo, Harris pritom cijelo kršćanstvo grubo poistovjećuje s fenomenom rastućega kršćanskog fundamentalizma, većinom protestantske inspiracije, na što apsolutno nema pravo. Prema tome, za ono što Harris prikazuje u knjizi, bez obzira što se to odnosi na nama slabije poznato američko društvo, treba reći da to uopće nije prava slika američkoga kršćanstva. To je još manje demoliranje intelektualnih i moralnih pretenzija američkoga kršćanstva i kršćanstva općenito. Radi se, ipak, o pretencioznom i osrednjem prikazu nekih karikatura kršćanstva u suvremenom američkom društvu. Zbog toga treba izreći jednu sasvim banalnu, ali presudnu opasku. Naslov Harrisove knjige ne odgovara njezinu sadržaju. Iz sadržaja je razvidno da je Harris svoje pismo napisao uglavnom protiv američkih kršćanskih fundamentalista. No, to nije isto što i protiv kršćanstva, što je na početku *Pisma* najavio, niti je isto što i protiv stanja svijesti takozvane kršćanske nacije, budući da u SAD-u nije niti pod razno moguće cijeli fenomen kršćanstva podvesti pod nazivnik fundamentalizma. To zabranjuje elementarno intelektualno poštenje, da i ne spominjemo zahtjeve objektivnoga prikaza i istine. Nažalost, kao i u slučaju prve knjige, Harris se i ovdje ravna logikom gruboga pojednostavnjivanja smisla i značenja religije, odnosno kršćanstva, sužavajući ga na ograničene zahtjeve nauka o inteligentnom planu (*Intelligent Design*) i znanosti stvaranja (*Creation Science*), koji se, poznato je, otvoreno suprotstavljaju prirodoznanstvenom tumačenju evolucije života i čovjeka. I ondje gdje bismo eventualno mogli barem uvjetno primiti na znanje Harrisove argumente protiv fundamentalizma, to nipošto ne možemo niti smijemo, jer se Harris u *Pismu* do kraja razgolićuje kao samouvjereni scijentist koji je podjednako zadojen ideološkom jednostranošću kao i njegovi sunarodnjaci kojima se kritički obraća – protestantski fundamentalisti. *Pismo kršćanskoj naciji* isto je toliko daleko od biti kršćanstva koliko su američki kršćanski fundamentalisti daleko od biti prirodoznanstvenih objašnjenja evolucije života i čovjeka. Razlika među njima samo je u predznaku, a ne u biti. Ono što američki kršćanski fundamentalisti spočitavaju prirodnoj znanosti u ime vjere, to isto čini i Harris samo na način osporavanja vjere u ime prirodne znanosti. Na jednoj strani imamo ideološku zloupotrebu kršćanske vjere protiv

prirodne znanosti ili, preciznije, protiv teorije evolucije, a na drugoj strani ideološku zloupotrebu prirodne znanosti protiv kršćanske vjere. Ima li bitne razlike među njima? Nema. Oba stava boluju od ideološke jednostranosti i isključivosti. Razlikuju se samo u polazištima koja u *Pismu* poprimaju takvu ideološku fizionomiju da među njima ne samo da nema mogućnosti konvergentnoga susreta nego apsolutno nema mjesta za dijalog u svrhu zajedničkoga traženja jedinstvene istine koja počiva u temelju cjelokupne zbilje, uključujući i evoluciju života i čovjeka.

S ovim se objašnjenjima može lako steći dojam da je teologija raskrinkala provokacije i prognala sve moguće bojazni od ove varijante novoateističkog juriša na kršćanstvo općenito i na vjeru u Boga posebno. No, smatramo da je to lažni dojam, jer dva pitanja ostaju i dalje otvorena. Prvo, kako je moguće da osoba poput Sama Harrisa privuče toliku pozornost akademske i društvene javnosti i da stekne svjetsku poznatost? Sudeći po njegovim analizama i dosezima njegovih argumenata, Harris ne zaslužuje da ga se spomene. Drugo, što je to u ljudima što ih odjednom zatječe gladnima ovakve literature? Sudeći po izdanjima, prijevodima i broju prodanih knjiga, Harris, ali ne samo on, popunja praznine na literarnom tržištu. Ta praznina je više nego indikativna. Čini se da ona otkriva nešto od stanja duha i svijesti suvremenika, osobito onih koji su angažirani u znanstvenim i akademskim zajednicama. Upravo u tom segmentu prepoznajemo provokaciju za vjeru i teologiju, i to veću od one što dolazi od jedne knjige ili pak nekoliko knjiga ateističkog nadahnuća. Ona svjedoči o stanju duha i svijesti njezinoga pisca. Kad knjiga naiđe na odobravanje, onda ona svjedoči o stanju duha i svijesti cijeloga društva.

Osim Harrisovih knjiga pojavio se čitav niz drugih koje, s manje ili više istim novoateističkim predrasudama, otvoreno jurišaju na religiju. Pritom neke ne skrivaju svoju pravu nakanu – izravan udar na Boga kao uzroka svih zala u svijetu.

Među najpoznatije nove ateiste svakako valja ubrojiti britanskoga zoologa Richarda Dawkinsa, profesora javnog razumijevanja znanosti na Sveučilištu u Oxfordu, s knjigom *The God Delusion*, čije je prvo izdanje objavljeno u listopadu 2006.⁹ Vrijedna je spomena činjenica da je ta knjiga upravo u Hrvatskoj doživjela prvo izdanje u prijevodu na jedan strani jezik i to pod naslovom *Iluzija o Bogu*.¹⁰ Takvim prijevodom naslova knjige napravljen je stanoviti odmak

⁹ Usp. R. Dawkins, *The God Delusion*, Houghton Mifflin, Boston, 2006.

¹⁰ Usp. R. Dawkins, *Iluzija o Bogu*, Izvori, Zagreb, 2007.

od širega značenja engleske riječi *delusion* – obmana, zabluda. To značenje ima neposrednije filozofske i teološke implikacije. Držimo, stoga, da bi hrvatski prijevod naslova na način *Bog je zabluda* (ili obmana) bio daleko smisleniji od ponuđenoga prijevoda *Iluzija o Bogu*. U izvorniku stoji određeni član ispred riječi Bog (*The God*) koji nužno podrazumijeva da je biće o kojem se govori pretpostavljeno, sasvim određeno i potpuno shvaćeno. To, dakako, u smislu u kojem ga autor navodno nijeće i pobija. Dawkinsovo pobijanje umišlja da razumije temeljno iskustvo i pojam Boga, primjerice, u kršćanstvu. Međutim, njegova kritika kršćanskoga pojma i iskustva Boga ne sadrži ništa više od jedne smiješne karikature Boga koja postoji samo u njegovoj bujnoj ateističkoj mašti.

Držimo da se u navedenoj opaski korijeni bit problema ove knjige. Naime, Dawkins otkriva ne samo svoje kronično nepoznavanje ideje Boga kao filozofskog problema, uza što ide i njegovo totalno nepoznavanje teološkoga shvaćanja Boga, nego kudikamo više otkriva svoju, čini se, neizlječivu predrasudu o Bogu, dotično o specifično monoteističkom, tj. kršćanskom, židovskom i islamskom shvaćanju i iskustvu Boga kao apsolutno transcendentnoga Bića. Tu je činjenicu izvrsno i temeljito analizirao Keith Ward, umirovljeni profesor teologije Sveučilišta u Oxfordu, inače Dawkinsov znanac i sveučilišni kolega.¹¹

Dawkins, dakle, u samome polazištu, tj. još prije negoli je prislonio pero na papir, polazi od nedokazanoga materijalističkog stava. "Ako si uvjereni materijalist, Bog mora biti iluzija. Za materijaliste je naime gotovo pa sigurno da nema Boga, otklonili su mogućnost Boga već u prvom koraku."¹² Bit problema sastoji se u tome što nema sigurnog dokaza za istinitost "prvoga koraka". Ward ističe da se Dawkinsova sigurnost temelji na materijalističkom svjetonazoru "koji je vrlo daleko od teorijske sigurnosti".¹³ Osim nedokazane teorijske pretpostavke, Dawkinsova knjiga boluje od jedne predrasude čija dubina se otkriva uzduž cijele knjige. To je Dawkinsova predrasuda da je Bog izmišljena utvara. Kao izmišljotina, Bog je jedna velika zabluda koju konačno treba odstraniti iz ljudskih života. Glavnu potporu tome pruža znanost, dakako prirodna znanost, s udarnom iglom neodarwinističke teorije evolucije. Budući da se temeljna zadaća znanosti sastoji u

---

¹¹ Usp. K. Ward, *Zašto gotovo sigurno ima Boga. Sumnja u Dawkinsa*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2010.

¹² *Isto*, 201.

¹³ *Isto*, 203.

otkrivanju istine, što bitno uključuje odstranjivanje svake zablude, onda prirodna znanost mora prisvojiti hipotezu o Bogu i iznijeti konačne dokaze da Bog ne postoji, odnosno da je Bog izmišljena utvara za tješjenje neukih i neupućenih.

Dawkins, dakako, nigdje u knjizi nije dokazao da je Bog uistinu izmišljena utvara koja u logičkome i spoznajnome redu jest zabluda. Jedino što se može uistinu smatrati dokazanim, jesu polazišta i razmjeri, na nekim mjestima čak pretjerano dosadno izloženi, Dawkinsove predrasude o Bogu i vjeri u Boga. Ta se predrasuda temelji na nedokazivoj materijalističkoj tezi da je materija krajnja osnova stvarnosti i, posljedično, da onkraj materije ne postoji niti može postojati nešto nematerijalno. To dokazuje da je Dawkinsova knjiga u biti jedan neozbiljni, upravo amaterski pokušaj da se o najvažnijoj temi ljudskoga intelektualnog napora uopće, dakle o Bogu, govori iz jedne predrasude, odnosno iz jedne nedokazane premise koja se vješto nametnula i u apsolutno obvezujućem zaključku. Dawkinsov govor o Bogu stoga nema nikakve veze sa solidnim filozofskim argumentima, a još manje s kritičkom konfrontacijom s teološkim poimanjem i iskustvom Boga. Ne iznenađuje činjenica da je Dawkins svoju kritiku Akvinčevih "pet putova" (*quinque viae*) iscijedio na svega nekoliko stranica podcjenjivačkoga i rastresenog teksta.¹⁴

Dawkinsova tirada svakovrsnih kvaziargumenata protiv Boga razotkriva s efektom bumeranga pravo mentalno stanje jednoga, kako se rado kaže, svjetski poznatog znanstvenika. On poput nekakvoga brucoša na početku studija filozofije ili teologije pokazuje kronični nedostatak jasnog razlikovanja razina spoznaje i različitih – legitimnih – vrsta ljudskoga znanja. Bit Dawkinsove predrasude upravo je u tome. Jedina važeća ljudska spoznaja za čovjeka po njemu je ona prirodoznanstvena. Naglasak je na "jedina važeća spoznaja". Dawkins drži da je za čovjeka jedino važeće ljudsko znanje ono prirodoznanstveno. Posljedično, jedina za čovjeka važeća stvarnost jest ona materijalna. Dawkins se, dakle, od prvoga koraka opredjelio za jednu – nedokazanu i nedokazivu – stranu. Posljedično, cijela njegova priča o Bogu nužno boluje od jednostranosti. Dawkinsovu jednostranost u ovom konkretnom slučaju držimo neizlječivom, jer je prepuštena zagrljaju predrasude koja ne priliči ni jednom brucošu, a kamoli jednome, kako se rado ponavlja, renomiranome znanstveniku svjetskoga glasa.

¹⁴ Usp. R. Dawkins, *Iluzija..., nav. dj.*, 75-78.

U predgovoru knjige Dawkins, među ostalim, pretenciozno tvrdi: "Ako ova knjiga bude djelovala onako kako želim da djeluje, religiozni će čitatelji koji je otvore biti ateisti kad je odlože [pročitaju, op. a.]".¹⁵ Nasuprot tom Dawkinsovu "uobraženom optimizmu"¹⁶ treba jasno reći da njegova knjiga ne samo da nije utjecala na buđenje neke ozbiljnije vjerske sumnje što se kršćanstva tiče nego je rasplamsala pravi požar sumnje u čestitost njegove namjere i u elementarno intelektualno poštenje jednoga, kako se to rado papagajski ponavlja, svjetski poznatog znanstvenika. Požar te sumnje seže sve do Dawkinsova poimanja znanosti i razuma. O nekim elementima te sumnje u Dawkinsa nešto više ćemo reći u nastavku naših promišljanja.

U elitnu postrojbu novih ateista svakako treba ubrojiti američkoga evolucionističkog filozofa Daniela Dennetta. Njega se u dnevnim tiskovinama bez imalo uvijanja naziva "jednim od najpoznatijih filozofa današnjice".¹⁷ Dennett je nekoliko mjeseci prije Dawkinsa, u veljači 2006. godine, objavio knjigu *Breaking the Spell: Religion as a Natural Fenomenon*. Knjiga je u mjesecu studenome 2009. godine objavljena u hrvatskom prijevodu pod naslovom *Kraj čarolije: religija kao prirodna pojava*.¹⁸ Odmah treba reći da je Dennett svoje naturalističke ideje, zaogrnutе pozitivističkim scijentizmom, opširno izlagao i u ranijim djelima.¹⁹ Iste, 2009., godine u mjesecu lipnju ugledao je svjetlo dana hrvatski prijevod njegove knjige *Freedom Evolves* pod naslovom *Evolucija slobode*.²⁰

U prvoj knjizi Dennett daje svoje objašnjenje religije kao čistoga (nus)proizvoda biološke evolucije čovjeka ili, preciznije, kao posljedice složene evolucije ljudskoga mozga u kojemu se nalaze svi nužni i dostatni razlozi za pojavu religije. Religija je za Dennetta prirodna činjenica. Dakle, ne *i* prirodna činjenica, nego *isključivo* prirodna činjenica. Navodno je to dokazao u knjizi *Kraj čarolije*, pri čemu "čarolija" označava religiju zaštićenu od kritičkoga i

---

¹⁵ R. Dawkins, *The God...*, nav. dj., 5, (prijevod je naš).

¹⁶ *Isto*.

¹⁷ Usp. *Jutarnji list*, 2. prosinca 2009.

¹⁸ Usp. D. Dennett, *Breaking the Spell: Religion as a Natural Fenomenon*, Viking Penguin, New York, 2006. Isto također usp. D. Dennett, *Kraj čarolije: religija kao prirodna pojava*, Naklada Jesenski i Turk, Zagreb, 2009.

¹⁹ Usp. D. Dennett, *Consciousness Explained*, Back Bay Books, Boston, 1991.; usp. D. Dennett, *Darwin's Dangerous Idea: Evolution and Meanings of Life*, Simon & Schuster, New York, 1996.; usp. D. Dennett, *Freedom Evolves*, Viking Penguin, New York, 2003.

²⁰ Usp. D. Dennett, *Evolucija slobode*, Algoritam, Zagreb, 2009.

znanstvenog istraživanja. Čim se takav tip istraživanja primijeni i na religiju, ona gubi svaku draž i čar te se otkriva kao jedna notorna prirodna pojava. Dennett, istina, slijedi miroljubivu metodu "raščaravanja religije", ali se njegova glavna pretpostavka, ipak, krije u nedokazanoj tvrdnji da je "(...) vjerodostojnost ideje o nematerijalnim dušama koje su sposobne suprotstaviti se fizikalnim zakonima prevladana zahvaljujući napretku prirodnih znanosti".²¹ Nasuprot tome ističemo da je problematično prirodnoznanstveno istraživanje religije kao pukoga proizvoda evolucije, budući da ono prekoračuje granice prirodnoznanstvene metode i prisiljava prirodnu znanost na govor koji ne poznaje.

Uz HARRISA, Dawkinsa i Dennetta među pobornike novoga ateizma svakako treba navesti američkoga publicista Christophera HITCHENSA i njegovu, parafrazirajući riječ iz naslova, otrovnu knjigu prevedenu na hrvatski jezik kao *Bog nije velik. Kako religija zatruje sve što dotakne*.²² Nevjerojatna je lakoća s kojom HITCHENS obmanjuje čitatelje o religiji. Tvrdnja "zatruje sve" i u najvećemu neprijatelju religije mora izazvati sumnju. Zar je služba *caritasa* sve *zatrovala*? Zar su vjerske bolnice, prihvatilišta, konačišta, njegovališta i hranilišta tijekom čitave povijesti kršćanstva također *sve zatrovali*? Zar je njega bolesnika i nemoćnih svih vrsta, skrb za nedonoščad i napuštenu djecu, skupljanje i njega siromašnih i ostavljenih po ulicama sela i gradova isto tako *otrov* religije koji je *sve* okužio? Ovo su samo neka eklatantna protupitanja koja nesumnjivo podrivaju HITCHENSOVU glavnu tezu o religiji kao "superotrovu". Spomenuta pitanja nisu jedina koja bismo mogli i morali iznijeti kao protuargument HITCHENSOVOM, malo je reći, intelektualnom prostutuizmu i mentalnom ekshibicionizmu lišenom bilo kakvog argumenta vrijednoga pozornosti. Zbog toga je, držimo, sasvim neumjesno donositi bilo kakve protuargumente nečemu što kronično boluje od nedostatka argumenata. Radi se o mahnitom jurišu protiv religije koji je, ipak, zaokupljen jedino bijednim zadovoljenjem danas popularnoga jeftinog senzacionalizma u svrhu stjecanja slave te lake i brze zarade. Nažalost, i sve to uspijeva uz svesrdnu i otvorenu pomoć najprije gomile iznesenih obmana i budalaština, a zatim i sredstava za masovno priopćavanje koja kao da su i sama pristala na ulogu protureligijske kampanje.

²¹ D. Dennett, *Freedom...*, nav. dj., 1, [prijevod je naš].

²² Usp. Ch. HITCHENS, *God is not Great: How Religion Poisons Everything*, Twelve, New York, 2007. Također usp. Ch. HITCHENS, *Bog nije velik – Kako religija zatruje sve što dotakne*, V. B. Z., Zagreb, 2008.

Nadalje, spomenutoj "četvorki" treba pridodati manje poznatog, ali ništa manje otrovnog, Victora Stengera, američkog fizičara, koji se već u samim naslovima svojih dviju knjiga: *Bog: promašena hipoteza. Kako znanost dokazuje da Bog ne postoji*;²³ *Novi ateizam: zauzimanje za znanost i razum*,²⁴ jasno deklarira kao glasnogovornik novoga ateizma i član sljedbe novih ateista. Glavni bi se naslov prve knjige još mogao probaviti kad bi uključivao stav da hipoteza o Bogu nije predmet prirodnoznanstvenog istraživanja. No, ništa od toga, jer Stenger odmah u podnaslovu knjige jasno daje do znanja da prirodna znanost nepovratno dokazuje kako Boga nema. Za njega je cijeli pokret novoga ateizma zauzimanje za razum i znanost, a protiv svakog iracionalnoga, neznanstvenoga i praznovjernoga diskursa. Za njega je upravo religija domovina takvog diskursa. Treba, međutim, naglasiti da se šteta nanесena razumu i znanosti ovom ekstremističkom pozicijom ni približno ne može mjeriti s razmjerima štete nanесene religiji, odnosno kršćanstvu, s lažnom tvrdnjom da je ono štetno za znanost i razum. Prava istina se, ipak, krije iza povijesne činjenice da je kršćanstvo duhovna domovina moderne znanosti te je odnos razuma i vjere ne samo moguć nego je i nužan radi cjelovite spoznaje istine.²⁵

Dosadašnje analize novoga ateizma čvrsto su nas zadržale na tlu anglosaksonskoga svijeta. To nije irelevantno, imajući na umu da se upravo u njemu dogodilo ponovno buđenje religije. Zbog toga je opravdano misliti da novi ateizam nije nikakva izvorna – nova – akcija, nego radije puka *reakcija* na osjetan porast utjecaja religije na suvremeno javno mnijenje. Ostaje vidjeti kako će se stvari dalje razvijati. Osim toga, treba također reći da se fenomen novog ateizma pojavio i na tlu europskoga kontinenta. U Njemačkoj se, primjerice, s idejama novog ateizma poistovjetio Michael Schmidt-Salomon s nadimkom "glavni ateist".²⁶ Schmidt-Salomon je utemeljitelj Zaklade "Giordano Bruno" u ime koje je 2005. godine objavio *Manifest evolucionističkog humanizma*.²⁷ Manifest sadržava

---

²³ Usp. V. J. Stenger, *God: The Failed Hypothesis. How Science Shows That God Does Not Exist*, Prometheus Books, Amherst (N.Y.), 2007.

²⁴ Usp. V. J. Stenger, *The New Atheism: Taking a Stand for Science and Reason*, Prometheus Books, New York, 2009.

²⁵ Usp. J. Lennox, *God's Undertaker: Has Science Buried God?*, Lion, Oxford, 2007.

²⁶ O tome usp. <http://www.spiegel.de/wissenschaft/mensch/0,1518,485459,00.html>, (videno 30. listopada 2010.).

²⁷ Usp. M. Schmidt-Salomon, *Manifest des evolutionären Humanismus. Plädoyer für eine zeitgemäße Leitkultur*, Albiri Verlag, Aschaffenburg, 2005.

“Deset zapovijedi evolucionističkog humanizma”,²⁸ a sastavljen je prema ranijem uzorku što ga je donio Julian Huxley, engleski biolog i prvi glavni direktor UNESCO-a. On je već 1957. godine skovao dvorječje “evolucionistički humanizam” u smislu jedne “nove religije” usklađene s prirodnim znanostima. Na istome je mjestu formulirao “principe evolucionističkog humanizma” koji tvore sukus naturalističke metafizike ili čisto prirodoznanstvenog svjetonazora.²⁹ Riječ je o pokušaju prevladavanja tradicionalne religije putem stvaranja jedne posve prirodne religije utemeljene na prirodoznanstvenim dokazima.

Nadalje, u Francuskoj se, među ostalim, Michela Onfraya, samoprozvanoga ateističkog filozofa, može smatrati predstavnikom novog ateizma. Onfray je početkom 2010. godine gostovao u Hrvatskoj prigodom predstavljanja hrvatskog prijevoda njegove knjige *Ateološki traktat: fizika metafizike*, koja je već 2005. objavljena u Francuskoj.³⁰ Knjiga je napisana po uzoru na davno objavljeno dvosveščano djelo francuskog pisca Georges-a Bataillea – *Ateološka suma*.³¹ Filozof Onfray zastupa tezu da je religija jednostavno neodrživa. Kad govori o religiji, misli na tri monoteističke religije s posebnim izdvajanjem kršćanstva, koje isključivo tumači u svjetlu povijesnih zastranjenja.

Već je viđeno i kod drugih novih ateista da se religija, posebno kršćanstvo, poistovjećuje s počinjenim grijesima u prošlosti *tout court*. Odatle slijedi da bit religije općenito i bit kršćanstva posebno treba isključivo tražiti u zlu, nipošto ne u dobru. Iako se ne može zatajiti činjenica da su mnogi gorljivi pripadnici monoteističkih religija počinili tijekom povijesti mnoge loše i nedolične stvari, pa čak i u nebo vapijuće zločine, ipak je svakome tko imalo drži do intelektualnoga poštenja relativno lako shvatiti da je stavljanje

²⁸ O tome usp. <http://www.giordano-bruno-stiftung.de/human/manangebote.htm>, (viđeno 30. listopada 2010. Isto također vidi u: usp. M. Schmidt-Salomon, *Manifest...*, nav. dj., 156-159.

²⁹ Usp. A. Huxley, *New Bottles for New Wine*, Chatto and Windus, London, 1957., 290-315. Također vidi u: usp. J. Huxley, *Evolutionary Humanism* [1964.], Prometheus Books, Buffalo (NY), 1992.

³⁰ Usp. M. Onfray, *Traité d'athéologie. Physique de la métaphysique*, Grasset, Paris, 2005. Također usp. M. Onfray, *Ateološki traktat. Fizika metafizike*, Naklada Ljevak, Zagreb, 2010.

³¹ Usp. G. Bataille, *La Somme athéologique I: L'Expérience intérieure – Méthode de méditation – Post-scriptum 1953 – Le Coupable – L'Alleluiah*, u: *Œuvres complètes*, Gallimard, Paris, 1970.-1988, Vol. 5; usp. G. Bataille, *La Somme athéologique II: Sur Nietzsche – Mémoire – Annexes*, u: *Œuvres complètes*, nav. dj., Vol. 6.

znaka jednakosti između monoteizma i zla zlonamjerno pretjerivanje i jednostrano optuživanje i blaćenje. Takav pristup boluje od iste bolesti od koje boluju nedolična djela počinjena u ime neke religije tijekom njezine povijesti. Zbog toga ni oni argumenti koji se oslanjaju na povijesno dokazana zla počinjena u ime religije ne zaslužuju ozbiljno teološko razmatranje, jer takvi argumenti kod Onfraya, kao i kod svih drugih spomenutih novih ateista, nisu zamišljeni kao korisna pouka religioznim vjernicima, nego su isključivo upereni protiv religije kao takve. Takvi argumenti u knjigama spomenutih autora boluju od zlonamjernoga denunciranja religije u samo jednu svrhu – definitivni obračun s religijom. Jedno je, naime, skrenuti pozornost na počinjeno zlo u ime religije da bi današnja generacija odatle izvukla korisnu pouku, a sasvim je nešto drugo zlonamjerno isticanje učinjenoga zla kao krunskoga argumenta u prilog tezi da je religija kao takva prožeta zlom. Svi se slažemo da ono što je zlo u sebi, zaslužuje da bude beskompromisno eliminirano iz pojedinca i društva. No, za nove je ateiste upravo religija, dakako svaka religija, zla u sebi, te zahtijeva beskompromisnu borbu protiv nje. To je ne samo jednostrano, nego i zločesto, površno i nepošteno gledanje na religiju. Zaslužuje li novi ateizam u tom segmentu našu teološku pozornost? Držimo da zaslužuje, ali ne prvotno zbog podastrih argumenata, koji kronično nedostaju, nego zbog jednog etabliranog mentaliteta koji prožima mnoštvo u suvremenome društvu. Glavna se zadaća teologije, stoga, po našem sudu, otkriva ne u obrani ugrožene vjere, nego u zadaći obrane časti i dobrog glasa religioznih ljudi. Jer, ne smijemo smetnuti s uma da su čast i dobar glas dvije tanahne koprene koje pokrivaju ljudsko dostojanstvo, pružajući mu elementarnu zaštitu od svakakvih pa i novoateističkih laži i kleveta.

Na kraju spominjemo još Italiju u kojoj, ne treba smetnuti s uma, stalno tinja vatra razdora, koja prijeti požarom, između takozvanih laika i katolika, pri čemu pojam laika nema teološko, nego svjetovno značenje, dakle onoga koji se radikalno suprotstavlja Crkvi. Među talijanske nove ateiste može se ubrojiti nekoliko suvremenih autora koji zastupaju iste ili slične teze svojih kolega u drugim zemljama. Paolo Flores D'Arcais, filozof i novinar, zagovornik je ideologije laicizma i jedan od najradikalnijih kritičara prisutnosti Katoličke crkve u talijanskom društvu. Iz zahtjeva za postojanjem jedne prave religije on izvodi zaključak da su zapravo sve religije lažne i štetne.³² Tu je i Piergiorgio Odifreddi, matematičar i logičar, žestoki

---

³² Usp. P. F. D'Arcais, *Etica senza fede*, Einaudi, Torino, 1992; usp. P. F. D'Arcais, *L'individuo libertario: percorsi di filosofia morale e politica nell'orizzonte del finito*, Einaudi, Torino, 1999.

kritičar religije i gorljivi zagovornik ateizma.³³ Osim njih dvojice dakako treba spomenuti Telma Pievanija, epistemologa i filozofa, kao radikalnoga kritičara Katoličke crkve te beskompromisnoga zagovornika i promicatelja znanstvenoga naturalizma.³⁴ Na kraju spomenimo još Eugenija Lecalanda, filozofa, s knjigom *Etika bez Boga*³⁵ koja, osim što pokušava dokazati areligiozne temelje etike, žestoko kritizira utjecaj Katoličke crkve na talijansko društvo.

CRKVA O POJAVAMA I ZNAČENJU ATEIZMA

Korisno je ukratko predstaviti crkveno tumačenje ateizma. U pastoralnoj konstituciji *Gaudium et spes* o Crkvi u suvremenom svijetu Drugoga vatikanskog koncila, a onda opetovano u novome *Katekizmu Katoličke Crkve*, Crkva izjavljuje da se nazivom ateizma označuju međusobno veoma različite pojave. Prema crkvenom shvaćanju te pojave mogu biti: a) izričito nijekanje Boga (ili *borbeni ateizam*); b) zastupanje stava da se o Bogu ne može uopće ništa tvrditi (ili *agnosticizam*); c) zastupanje znanstvenoga istraživanja koje pitanje o Bogu proglašava besmislenim (ili *prirodoznanstveni redukcionizam*; ili *redukcionistički materijalizam*); d) veličanje čovjeka do granica da Bog gubi svaki smisao i značenje (ili *ekskluzivni humanizam*); e) odbacivanje predodžbe o Bogu koja nema nikakve veze s Bogom evanđelja (ili *antivjerska i anticrkvena propaganda*); f) nezainteresiranost i ravnodušnost prema vjerskim pitanjima (ili *vjerski indiferentizam*); g) siloviti protest protiv zla u svijetu (ili *radikalna teodicejska sumnja*); h) apsolutizacija nekog vremenitoga ljudskog dobra (ili *ateistički liberalizam*).³⁶

Osim toga, Crkva na istome mjestu izjavljuje da "i sama današnja civilizacija često može otežati pristup k Bogu, ne, doduše, iz same sebe, nego u onoj mjeri u kojoj je upletena u zemaljske

³³ Usp. P. Odifreddi, *Perché non possiamo essere cristiani (o meno che mai cattolici)*, Longanesi, Milano, 2007.; usp. P. Odifreddi – V. Sergio, *La via lattea. Un ateo impenitente e un cattolico dubbioso in cammino verso Santiago de Compostela*, Longanesi, Milano, 2008.

³⁴ Usp. T. Pievani, *Creazione senza Dio*, Einaudi, Torino, 2006.; usp. C. Castellacci – T. Pievani, *Non lasciamoci ingannare dalle sante ragioni dal nascere al morire. La mano della Chiesa sulla nostra vita*, Chiarelettere, Milano, 2007.

³⁵ Usp. E. Lecalando, *Un'etica senza Dio*, Gius. Laterza & Figli, Roma – Bari, 2006.

³⁶ Usp. Pastoralna konstitucija *Gaudium et spes* o Crkvi u suvremenom svijetu (7. prosinca 1965.), u: Drugi vatikanski koncil, *Dokumenti*, VII. popravljeno i dopunjeno izdanje, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2008., br. 19, [dalje GS].

stvari”.³⁷ Imajući pred sobom raznovrsno crkveno tumačenje bezboštva ili ateizma ili ukratko: *borbeni ateizam, agnosticizam, prirodoznanstveni redukcionizam ili redukcionistički materijalizam, ekskluzivni humanizam, protuwjersku i protucrkvenu propagandu, vjerski indiferentizam, radikalnu teodicejsku sumnju te ateistički liberalizam*, s pravom se pitamo što je to novoga donio novi ateizam, a da već nije u ovom ili onom smislu sadržano u jednom ili pak odjednom u nekoliko navedenih oblika ateizma? Što je *ново* u novome ateizmu? U našem je kršćanskom kulturnom okruženju bezboštvo poprimilo raznovrsne i raznorodne kulturne i društvene oblike te smo bili skloniji misliti kako je ateizam iscrpio svoje idejne i metodičke zalihe. Bili smo skloniji mišljenju da je oštrica ateizma otupjela te da su njegovi pobornici konačno shvatili da je otvorena borba protiv religiozne vjere ideološko iscrpljivanje samih sebe nasuprot duhovnom jačanju svojih protivnika – vjernika. Umjesto toga (ne)očekivano se pojavio novi ateizam.

Iz navedenog popisa raznovrsnih pojava ateizma možemo sa sigurnošću izdvojiti borbeni ateizam i redukcionistički materijalizam kao dva temeljna obilježja novog ateizma. No držimo da tomu svakako treba dodati i protucrkvenu propagandu, jer je uz strastvenu borbenost i materijalizam, najeklatantnije obilježje novoga ateizma neskrivena mržnja prema svakom obliku organizirane religije.

UZROCI POJAVE NOVOG ATEIZMA

Anglikanski teolog iz Oxforda Alister E. McGrath, koji je, nota bene, i sam bio ateist u mladosti, objavio je knjigu samo šest mjeseci prije Dawkinsove knjige, dakle u mjesecu ožujku 2006., i to pod naslovom *Suton ateizma. Uspon i pad nevjere u modernome svijetu*,³⁸ u kojoj iznosi svoje viđenje uspona i polaganog nestanka modernog ateizma. Iščezavanje ateizma McGrath je posebno prepoznao u *revivalu* – ponovnom buđenju – pentekostalnog i evangeličkoga kršćanstva među protestantima i, analogno tome, karizmatškoga gibanja u Katoličkoj crkvi. Isto je prepoznao i u rastućoj potražnji

---

³⁷ GS, br. 19. U našoj knjizi *Metamorfoze kulture* nastojali smo iznijeti na vidjelo kako i koliko suvremena civilizacija otežava pristup k Bogu, dakako, ne iz nje same, pa da smo je proglasili jednostavno ateističkom civilizacijom, nego u onoj mjeri u kojoj čovjeka svojim kulturalnim dinamikama (ne)svjesno zatvara transcendentnom uzroku i temelju svijeta i života – Bogu.

³⁸ Usp. A. E. McGrath, *The Twilight of Atheism: The Rise and Fall of Disbelief in the Modern World*, Doubleday, New York – London, 2006.

za religioznim i duhovnim iskustvima među širokim masama raskršćanjenoga zapadnog svijeta. Povratak religije u postmoderno društvo je, dakle, glavni argument u McGrathovu obrazloženju sutona ateizma kao masovne društvene i kulturne pojave u zapadnim društvima.

Zasigurno je upravo McGrath bio najviše iznenađen pojavom novog ateizma, koja ga je natjerala na raspravu s oxfordskim kolegom Richardom Dawkinsom. McGrath je s Dawkinsom već ranije vodio dijalog, kritizirajući njegovo poimanje religije.³⁹ Sad je protiv Dawkinsovih obmana bio prisiljen nastupiti više polemički. U mjesecu lipnju 2007. godine Alister McGrath i Joanna Collicutt McGrath objavili su zajedno knjigu *Dawkinsova obmana? Ateistički fundamentalizam i nijekanje božanskoga*.⁴⁰ U knjizi McGrathovi ne napuštaju uvjerenje da religija u postmodernom društvu proživljava renesansu, ali istom priznaju da ateizam nije sasvim mrtav. Ateizam je samo promijenio svoju strategiju djelovanja, preobrazivši se u jednu "novu svjetovnu religiju" koja nagovještava rat tradicionalnim religijama. Glavna optužba tiče se njegovanja praznovjerja i raspirivanja religijskog fundamentalizma. No, McGrathovi pokazuju da je novi ateizam jednako, možda čak i više fundamentalistički nastrojen od religijskih fundamentalizama. Paradoksalno je, ali istinito da ponovno buđenje religije u postmodernom društvu uzrokuje ponovno buđenje ateizma. Novo buđenje vjere izaziva novo buđenje nevjere. Ispada da ćemo odsad stanje vjere morati vrednovati i stanjem nevjere u suvremenom društvu.

Nadalje, Charles Taylor, kanadski filozof, također je snažno naglasio argument ponovnoga vjerskog buđenja, posebno u SAD-u. No za njega se to buđenje najviše očituje u obliku fundamentalističkih i fanatičkih izraza različitih kršćanskih denominacija te islamskoga fundamentalizma diljem svijeta. Za Taylora je pojava novog ateizma usko povezana s pojavom i širenjem religijskih fundamentalizama. Novi ateizam je za njega sekularna reakcija na religijsku akciju protiv modernih vrijednosti zapadnih društava.⁴¹

³⁹ Usp. A. E. McGrath, *Dawkins' God: Genes, Memes, and the Meaning of Life*, Blackwell Publishing, Malden (Ma) – Oxford – Carlton, 2005.

⁴⁰ Usp. A. E. McGrath – J. Collicutt McGrath, *The Dawkins Delusion? Atheist Fundamentalism and the Denial of the Divine*, InterVarsity Press, Downers Grove, 2007.

⁴¹ Usp. R. A. Kuipers, *The New Atheism and the Spiritual Landscape of the West: A Conversation with Charles Taylor (Part One of Three)*, u: <http://www.theotherjournal.com/article.php?id=375> (viđeno 18. rujna 2010.).

Taylor također ističe da uzroke pojave novog ateizma treba tražiti u nepodnošljivom teretu stavljenom na pleća moderne prirodne znanosti, osobito evolucijske biologije, a on se sastoji u uvjerenju mnogih prirodoznanstvenika da konačno moraju dokazati da Boga nema ili, ako ne to, onda barem da su sve, ama baš sve religije, uključujući i kršćanstvo, čisti proizvod prirodnoga evolucijskog procesa. Od prirodne znanosti očekuje se da konačno prihvati zahtjeve materijalističkoga redukcionizma kao jedine važeće spoznaje za čovjeka. Slijedom toga religija je proizvod prirodne selekcije i borbe za opstanak i ništa više od toga.⁴²

U prije spomenutom fundamentalističkom smislu novi ateizam predstavlja fanatički i utoliko iracionalni strah od religije, na koju gleda kao na izvor i korijen svih zala kako danas, tako i u čitavoj povijesti čovječanstva. U tom smislu novi se ateizam otkriva novim samo u iracionalnom strahu. Novi ateizam nije zaokupljen solidnim argumentima, nego je zaokupljen vlastitim strahom od religije, koja bi opet mogla preuzeti značajniju ulogu u suvremenom društvu.

U prije spomenutom materijalističkom smislu novi ateizam predstavlja otvoreni poziv prirodnoj znanosti da se konačno opredijeli protiv Boga, odnosno da proglasi materijalizam znanstveno dokazanim i zaokruženim pogledom na svijet, u kojemu nema mjesta za Boga. Tu se radi o ideološkoj zloupotrebi znanosti, jer se od prirodne znanosti zahtijeva metodološki nemoguća misija. Može se zaključiti da su se klasičnom ateizmu istrošile misaone i duhovne baterije te sada u ruhu novoga ateizma pokušava cijelu prirodnu znanost uvući u svoje prljave ideološke rabote. Ideološka zloupotreba znanosti nije nova stvar. Novo je jedno otvoreno i javno pozivanje prirodne znanosti da se također otvoreno i javno okrene protiv religije, da znanstveno linčuje religiju te da definitivno zauzme stav protiv Božje egzistencije. U tom treba prepoznati još nešto više od puke ideološke zloupotrebe znanosti. U tom se razabire otvoreni poziv na odricanje od zahtjeva zdravog razuma.

Otvoreni poziv prirodnoj znanosti da hipotezu o Bogu proglasi čisto prirodoznanstvenom, te da na čisto prirodoznanstvenim osnovama dokaže kako Boga nema, odnosno kako Bog uopće ne može postojati, nije samo poziv na prekoračivanje metodoloških granica nego je kudikamo više poziv na odricanje od zahtjeva zdravog razuma. Zahtijevati opovrgavanje Božje egzistencije znanstvenim eksperimentom, može samo netko tko se rastao od zdravog razuma.

---

⁴² Usp. *Isto*. O tome također usp. Ch. Taylor, *A Secular Age*, Belknap Press of Harvard University Press, Cambridge (Ma), 2007., 711-727.

No odricanje od zdravog razuma je već prepoznato u spisima novih ateista. To dokazuje iracionalnu stranu novog ateizma.

Na temelju svega možemo reći da je novi ateizam samo utoliko nov ukoliko jednim dijelom sikće ostrašćenom, zlonamjernom i jednostranom kritikom protiv religije. Drugim dijelom izražava žestoku, tj. fundamentalističku i fanatičku ili iracionalnu reakciju na ponovno buđenje religije u postmodernom društvu, osobito u prepoznatljivim oblicima islamskih i kršćanskih fundamentalizama. Treba imati stanovito razumijevanje za iracionalnu reakciju novog ateizma prema američkim kršćanskim fundamentalizmima, osobito onima temeljenim na ideologiji kreacionizma, biblijskoga literalizma i inteligentnoga dizajna, koji se predstavljaju kao zakonite znanstvene alternative prirodoznanstvenim objašnjenjima materijalnoga svijeta. U njima nije teško prepoznati neprihvatljive fideističke stavove.

Poznato nam je da Crkva osuđuje i odbacuje fideizam, tj. nauk po kojemu božanska objava nije vjerodostojna po vanjskim znakovima, nego isključivo po subjektivnom doživljaju koji se u svim stvarima ravna naukom Svetoga pisma. Fideizam Sveto pismo koristi i kao izvor znanstvenih spoznaja, čineći znanost izlišnom.⁴³ Novi ateizam kao reakcija na fideizam teško može sakriti svoje scijentističko lice, tj. nauk po kojemu jedino pozitivnoznanstvena spoznaja vrijedi za čovjeka, a svaka druga spoznaja nemoguća je i nepostojeća. Crkva je isto tako osudila i scijentizam, kao drugu ekstremnu poziciju u odnosu na fideizam.⁴⁴

Opravdano je reći da novom ateizmu pristaje ime scijentističkog fundamentalizma. No, isto tako držimo da je opravdano reći kako fideističkom fundamentalizmu pristaje ime religioznoga ateizma, tj. samozvane obrane Boga bez dužne pažnje prema autentičnom smislu Boga kršćanske objave. Bog je Stvoritelj svijeta. No Bog je stvaralačka Ljubav. Lice te Ljubavi očitovalo se i darovalo ljudima u životu Isusa Krista – Sina Božjega. Prema tome, logos svijeta objavio se u Logosu druge božanske Osobe. To je glavni razlog koji umjesto radikalnog suprotstavljanja razuma i vjere zahtijeva nužni dijalog među njima.

Ukratko, novi ateizam predstavlja novi aranžman scijentizma koji ostrašćeno reagira na nove aranžmane fideizma svih vrsta.

⁴³ Usp. Prvi vatikanski koncil, Dogmatska konstitucija *Dei Filius* o katoličkoj vjeri, 24. travnja 1870., u: H. Denzinger – P. Hünermann, Zbirka sažetaka vjerovanja, definicija i izjava o vjeri i čudoređu, UPT, Đakovo, 2002., br. 3033, [dalje *DH*].

⁴⁴ Usp. *Isto*, u: *DH*, br. 3031.

Posljedično, novi ateizam intelektualna je karikatura sekularnoga fundamentalizma koja sikće mržnjom na odraze svoga lica u ogledalu religijskih karikatura fideističkih fundamentalizama svih vrsta u suvremenom svijetu. Sve to nas, ipak, ne bi smjelo navesti na krivi zaključak da je novi ateizam samo jedna bezazlena pojava na koju bismo mogli i smjeli odmahnuti rukom. Objavljivanje knjiga i članaka, njihovo masovno prevođenje na mnoge svjetske jezike te prodaja u milijunima primjeraka svjedoči da potražnja za ateističkim idejama postoji te da i više od jednoga zainteresiranog takvu literaturu konzumira jer mu uistinu hrani dušu lišenu vjere i osjećaja transcendencije. S ateizmom nema šale ni kad izgleda tako bijedno i smiješno kao što to izgleda novi ateizam.

“NOVO” U NOVOME ATEIZMU – *ARTICULA FIDEI* NOVOGA ATEIZMA

Dogmatika novoga ateizma može se sažeti u nekoliko glavnih teza ili ateističkih članaka vjerovanja, koje su već donekle došle do izražaja na prethodnim stranicama. Dakle, *articula fidei* novog ateizma mogu se sintetički formulirati kako slijedi:

1. Priroda je sve. Izvan prirode nema ničega. Sve što postoji, postoji u prirodi kao priroda. Dakle, nema Boga. Nema duše. Nema života poslije smrti. Prvi članak novoateističkog vjerovanja može glasiti: *Vjerujem u jednu, evolvirajuću, slijepu i hladnu prirodu.*

2. Priroda je samoorganizirajuća pojava koju nije stvorio nikakav Bog, nego je plod slučajnih mutacija i prirodnih zakona. Sve što postoji, postoji zahvaljujući zakonitostima evolucije. Drugi članak novoateističkog vjerovanja može glasiti: *Vjerujem u materijalističku varijantu neodarwinističkog evolucionizma.*

3. Svemir nema ni uporišta ni svrhe, premda ljudi mogu živjeti svrhovitim životima. Nema objektivnog smisla. Nema objektivne svrhe. Nema objektivne vrijednosti. Sve je stvar slučaja, spleta okolnosti, a kad su ljudi u pitanju, i stvar dogovora. Treći članak novoateističkog vjerovanja može glasiti: *Vjerujem u besmisleni svemir u kojemu se slučajno pojavio čovjek kojemu se smisao života nameće kao priviđenje, iluzija.*

4. Budući da Bog ne postoji, svako objašnjenje svijeta i uzroka je čisto prirodno i zbog toga se može ispravno shvatiti jedino pomoću prirodne znanosti. Četvrti članak novoateističkog vjerovanja može glasiti: *Vjerujem u jednu sveznajuću prirodnu znanost, u jednu jedinu prirodoznanstvenu spoznaju ili u scijentizam.*

5. Sve posebnosti živih bića, uključujući ljudsku duhovnu dušu, inteligenciju, slobodu, ponašanje i vjerovanje, mogu se konačno i uvjerljivo objasniti isključivo pomoću prirodnih procesa i zakonitosti. Sve što postoji je materija, samo što materija poprima različite oblike organizacije i u tim organizacijskim oblicima manifestira različite funkcije. Peti članak novoateističkog vjerovanja može glasiti: *Vjerujem u materiju kao jedinu zbilju i jedini temelj cjelokupne zbilje te priznajem redukcionistički materijalizam kao jedini zakoniti izvor spoznaje.*

6. Nadalje, vjera u Boga je ljudska izmišljotina te treba znanstvenom metodom dokazati da je ona posve iracionalna, djetinjasta i utoliko čovjeka nedostojna pojava. Šesti članak novoateističkog vjerovanja može glasiti: *Vjerujem u moć razuma da može likvidirati vjeru u Boga.*

7. Vjera u Boga, ali i religija općenito, izvor je svih zala u svijetu te je stoga treba na etičkim osnovama odbaciti kao nemoralnu pojavu. Sedmi članak novoateističkog vjerovanja može glasiti: *Vjerujem da je religija temelj i izvor svega zla općenito i svakog zla posebno.*

8. Čovjek je moralno biće zahvaljujući adaptivnim sposobnostima ljudske vrste prema zakonitostima slučajnih mutacija i prirodne selekcije u borbi za opstanak. Prema tome, ljudska moralnost ne treba Boga, nego treba samo dobro razumijevanje evolucijskih, neurobioloških i sociokulturnih čimbenika koji su stvorili uvjete za moralno ponašanje. Posljedično, osmi članak novoateističkog vjerovanja može glasiti: *Vjerujem da se ljudi bolje ponašaju bez vjere u Boga, budući da ih vjera u Boga nagovara da čine zlo i da kao sljedbenici svojih religijskih vjerovanja uzrokuju nevidene patnje nevinim ljudima.*⁴⁵

Osam članaka novoateističkog vjerovanja jesu stožerne teze pomoću kojih novi ateisti objašnjavaju svoje ateističko viđenje svijeta, života, čovjeka i Boga. No njihova misaona građevina ostaje bez uvjerljivih argumenata, jer snagu crpe iz otvorenih napada, jednostrane kritike i neskrivene mržnje prema religiji. Njihova promišljanja nedopustivo i kronično boluju od metodoloških nedostataka. Ne poštuju legitimne razlike između različitih razina stvarnosti s pripadajućim zakonitim načinima ljudske spoznaje. U tom smislu s velikom sigurnošću možemo reći i tvrditi da

⁴⁵ J. F. Haught, *God and the New Atheism: A Critical Response to Dawkins, Harris, and Hitchens*, Westminster John Knox Press, Louisville – London, 2008., XIII-XIV.

kronično ne poznaju bit ljudske spoznaje, a kamoli bit religije. Ne poznaju osnovnu dinamiku vjerskog iskustva. Ne znaju ništa istinski relevantno o Svetome pismu. Posve ignoriraju postignuća kršćanske teologije. O naravi i poslanju Crkve, odnosno religije govore kao o "reliktu prošlosti" koji definitivno treba, ako ureba i na silu, gurnuti u ropotarnicu povijesti.

Možda će zazvučati neumjesno, ali istine radi treba reći da su glavni predstavnici novog ateizma totalni ignoranti osnovnih kršćanskih istina, da posve zanemaruju solidne teološke argumente pomoću kojih kršćanstvo obrazlaže nadu koju svjedoči. Dakle, nemaju elementarnog intelektualnog poštenja, jer ono o čemu govore, uopće ne poznaju. Njihov govor se nameće kao postupak opovrgavanja Božje egzistencije, a pritom ne pokazuju nikakav interes da bi barem htjeli upoznati ono o čemu tako ostrašćeno, ignorantski i ništa manje iracionalno govore.

Keith Ward, već spomenuti oksfordski teolog, ističe da "(...) dok Dawkins govori o teologiji, on, prema vlastitom priznanju, govori o predmetu koji ne postoji. Tradicionalna definicija oksfordskih učenjaka glasi da oni sve znaju o ničemu (dok učenjaci s Cambridgea ništa ne znaju o svemu). Tako se profesor Dawkins nalazi u dobroj oksfordskoj tradiciji. Ali kada neki predmet uopće ne postoji, onda se nema što ni znati o njemu. Stoga pretpostavljam da profesor Dawkins zapravo ništa ne zna o teologiji".⁴⁶ No, slično se može reći i za Dawkinsovo poznavanje filozofije, barem u dijelu koji se tiče njegove problematične knjige. I tu su Wardove riječi više nego indikativne: "Ali kad ulazi u svijet filozofije, njegov [Dawkinsov, op. a.] ga žar počinje nadvladavati te se on katkada srozava na stereotipno i oponašateljsko pisanje, ne pristupajući više argumentima svojom uobičajenom ozbiljnošću i revnošću."⁴⁷

Terry Eagleton, teoretičar književnosti, za kojega se ne može reći da slijedi stav uobičajene teološke obrane vjere, glede poznavanja predmeta (religije) izjavio je sljedeće: "U tom pogledu smijem ustvrditi samo da teologiju poznajem otprilike dovoljno da mogu uočiti kad netko poput Richarda Dawkinsa ili Christophera Hitchensa, dvojca koji ću odsada praktičnosti radi svesti na zajednički označitelj 'Ditchkins', napamet lupeta o stvarima o kojima nema pojma."⁴⁸ Također i John Haight, izvršni teološki stručnjak za odnose vjere i

---

⁴⁶ K. Ward, *Zašto gotovo sigurno ima Boga...*, 8.

⁴⁷ Isto, 12.

⁴⁸ T. Eagleton, *Razum, vjera i revolucija. Refleksije o raspravi o Bogu*, Naklada Ljevak, Zagreb, 2010., 12.

znanosti, potvrđuje zabrinjavajuće nepoznavanje religije od strane novih ateista. On ističe da se “njihova strategija zapravo sastoji od prešućivanja bilo kakvog značajnog teološkog glasa koji bi mogao i želio stupiti u razgovor s njima. Kao rezultat tog prešućivanja, intelektualna kvaliteta njihova ateizma nepotrebno je umanjena. Njihovo razumijevanje religiozne vjere dosljedno ostaje na istoj nestručnoj razini kao nepromišljena, praznovjerna i doslovna religioznost onih koje kritiziraju.”⁴⁹

Može se reći da gotovo svi značajniji kritičari novih ateista, s većom ili manjom otvorenošću, naglašavaju jednu te istu opasku – vulgarno prosvjetiteljstvo i nedostatno poznavanje predmeta rasprave. U tom je smislu i Klaus Müller, njemački teolog, iznio svoj kritički sud o novim ateistima i njihovom govoru o Bogu i religiji. “Problem rasprave o većini [novoateističkih, op. a.] izdanja jest njihova kvaliteta: među spomenutim autorima [Dawkins, Dennett, Hitchens, op. a.] upravo upadljiva upotreba, bez ikakve nelagode, starih klišeja primitivnog prosvjetiteljstva čini raspravu s njima nevrijednom truda, štoviše, uistinu nemogućom zbog nedostatka intelektualnoga pokrića; dijagnoza je to načina podijeljenog među promatračima koji su slobodni od bilo kakve sumnje – budući da nisu bliski teologiji. Razlog zašto se samo nekoliko natpisa dobro prodaje isključivo u SAD-u, vjerojatno leži u tome što ih se smatra glasnogovornicima skupine ‘nevjernika’ koji su uglavnom osuđeni na šutnju u američkoj političkoj matici”.⁵⁰ Novi ateisti strastveno reagiraju na nepodnošljivo stanje života na marginama glavnih društvenih i političkih tokova u suvremenom društvu.

Postavlja se pitanje zašto se uopće baviti novim ateistima i njihovim “križarskim pohodom” na religiju, ako u njihovu govoru nema filozofski i teološki relevantnog argumentiranja, nego se on svodi samo na vulgarnu isključivost, nesnošljivost i mržnju prema svemu što ima veze s religijom i vjerom u Boga? Držimo da novi ateizam nije tek jedna bezazlena pojava na koju bismo mogli i smjeli odmahnuti rukom. Objavljivanje knjiga i članaka, njihovo masovno prevođenje na mnoge svjetske jezike te prodaja u milijunima primjeraka svjedoči da ateizam nije mrtav, da potražnja za ateističkim idejama postoji. Zasigurno mnogima novoateističke ideje hrane dušu i srce. Teolog ne bi smio previdjeti činjenicu da

⁴⁹ J. F. Haught, *God and the New Atheism: A Critical Response to Dawkins, Harris, and Hitchens*, Westminster John Knox Press, Louisville – London, 2008., XII-XIII.

⁵⁰ K. Müller, *Neuer Atheismus. Alte Klischees, aggressive Töne, heilsame Provokationen*, u: Herder Korrespondenz, 11 (2007.), 552.

su takva duša i takvo srce izgubili osjećaj transcendencije, da su lišeni iskustva vjere u Boga. S ateizmom, dakle, nikad nema šale, pa ni onda kad se njegov govor otkriva ignorantski, kad su motivi zlonamjerni, a argumenti slabašni i zadojeni samo ideološkom nesnošljivošću i mržnjom. Za vjeru i teologiju ateizam je uvijek *ateizam*, nijekanje Boga, neovisno o tome radi li se o staroj ili novoj, sustavnoj ili zbrkanoj, masovnoj ili sporadičnoj pojavi. Ateizam je vjekovječna provokacija vjeri u transcendentnoga Boga, o kojemu teologija zakonito govori pa ga onda treba zakonito i braniti kad je napadnut. Ne postoji žešći izazov za vjeru u Boga od ateizma, tj. od deklarirane nevjere koja se hrani duhovnošću radikalno suprotstavljenom duhovnosti vjere. Teolog i njegova teologija trebaju stalno bdjeti i biti budne u noćima suvremenih ateističkih izazova i provokacija. Teološka budnost i bdijenje ne poznaju alternativu. To je zahtjev nadnaravne vjere koju kršćanska teologija pretpostavlja.

ODGOVOR NA NOVOATEISTIČKU FRAZELOGIJU

Novi ateisti uporno ponavljaju da vjera kronično boluje od nedostatka prirodoznanstvenog dokaza. Tu tvrdnju, međutim, nisu ničim dokazali ni potkrijepili, jer vjera nije predmet prirodne znanosti. Jedini dokazi su gomila vulgarnih prosvjetiteljskih fraza i uvreda upućenih na račun religioznih vjernika. Zbog toga moramo izokrenuti njihovu tezu i reći da njihovi prirodoznanstveni dokazi protiv vjere kronično boluju od metodološke pogreške u dokazivanju. Boluju i od nedostatka vjere, dakako, ne vjere u Boga, nego vjere u vrijednost života, a zajedno s tim onda u objektivno, istinito i pošteno prikazivanje egzistencijalnih stavova neistomišljenika.

Novi ateisti, nadalje, uporno uvjeravaju svoje čitatelje da su monoteističke religije "atomske bombe" ispunjene zlom i nemoralom u svijetu te da je konačno došlo vrijeme da im se otvoreno suprotstavi razumom i prirodoznanstvenim dokazima. Navodno ih je vrijeme pregazilo te je vrijeme zaglupljivanja širokih narodnih masa vjerskim sadržajima nepovratno prošlo. I ovdje treba okrenuti tezu i reći da nije religiozna vjera stvorila atomsku bombu, nego ju je stvorila apsolutizirana "znanstvena vjera", tj. ljudski razum zatvoren poticajima vjere. Upravo je to eklatantan primjer ideološke zloupotrebe znanosti u svrhe koje vrijeđaju ljudsko dostojanstvo i ponižavaju dostojanstvo ljudskog razuma.

Novi ateisti uporno i bez dlake na jeziku, u čemu prednjači Dawkins, dobroga i milosrdnoga Boga nazivaju najpogrđnijim

mogućim imenima, od luđaka, psihotika i delikvenata do proždrljivca, nasilnika i netolerantnog nasilnika. Zbog toga smo opet prisiljeni okrenuti tezu i reći da ono što čitamo u njihovim pismotvorinama, tj. njihove analize, stavove, prijedloge i zaključke o vjeri smatramo notornim budalaštinama koje sikću otrovom mržnje i netolerancije, žare opsesivnom mržnjom na Boga te šire ostrašćeno neprijateljstvo prema religioznim ljudima. U knjigama novih ateista često nema zdrave logike, nema solidnih argumenata, nema suvisloga dokaznog postupka, postoji samo omalovažavanje, obezvrjeđivanje, zadirkivanje, podcjenjivanje ili, ukratko, pljuvanje po svemu što ima veze s religijom i vjerom u Boga.

Novi ateisti uporno ponavljaju tvrdnju da je vjera intrinzično štetna i opasna, da je moralno zla u svim svojim pojavnim oblicima te da treba sve poduzeti da bi se ona iskorjenila iz društva, a posebno da je treba po hitnom postupku iskorijeniti iz odgoja i obrazovanja, iz politike i međunarodnih odnosa. Opet treba okrenuti tezu i reći da se novi ateisti u očima vjernika otkrivaju kao intrinzično opasni, pa čak i nemoralni, jer povijest izokreću naglavačke, dokazujući da je religiozna vjera odgovorna za ono za što je odgovorna "znanstvena vjera". Treba reći da je žrtve velikih svjetskih ratova u XX. stoljeću, kojih ima više nego svih žrtava zajedno otkad ljudi ratuju, uzrokovao ljudski razum zatvoren poticajima religiozne vjere, a ne obrnuto. Novim ateistima nedostaje minimum intelektualnoga poštenja. Novi ateisti nemaju puno zajedničkoga s klasičnim predstavnicima ateizma kojima je bilo stalo i do argumenata. Stari su otvoreno napadali, ali su i poštivali, dok novi ateisti gube – makar samo kurtoazno – poštovanje.

Novi ateisti uporno tvrde da sjedište religiozne vjere nije ranjeno ljudsko srce, nego slabi, neprosvijećeni i zatucani ljudski um koji treba privesti razumu i prirodoznanstvenim dokazima kako bi konačno shvatio da je vjera u Boga zapravo stvar nezrelosti, nedoraslosti, i nejakosti čovjeka u vremenima vladavine razuma i znanosti. Opet treba okrenuti tezu i reći da je, primjerice, Pascal govorio da razlozi vjerovanja daleko nadmašuju logiku razuma, jer u vjerovanju nije uključen samo razum, nego nešto što daleko nadvisuje razum – povjerenje i predanje. Vulgarna kritika vjere od strane novih ateista ne promašuje samo bit vjere i vjerskoga iskustva nego promašuje i bit razuma, budući da kod njih razum poprima obilježja svemoći: primjerice da razum može dokazati da Boga nema. Nasuprot tome novi ateisti odriču pravo razumu na one moći koje ima: primjerice, da može spoznati temelj svijeta ili da može shvatiti kršćansku vjeru.

Novi ateisti uporno tvrde da je došlo vrijeme obračuna i s toliko hvaljenom vjerskom tolerancijom u demokratskim društvima. Tvrde da je vjerska tolerancija postala netolerantna i da nas vodi u propast. Novi ateisti pozivaju na netoleranciju prema vjerskoj toleranciji, dakako, u ime konačnog obračuna s vjerom u Boga. Opet moramo okrenuti tezu i reći da vjerska tolerancija nije kapitulacija modernoga društva pred vjerom u Boga, nego je vjerska tolerancija, barem kako je katolici razumiju, evanđeoski zahtjev nasljedovanja Isusa Krista. Stoga prizivanje netolerancije prema vjerskoj toleranciji možemo razumjeti kao fundamentalistički poklič novih ateista da se krene u otvoreni rat protiv vjere, protiv vjernika. Usprkos tome kršćani ljubomorno čuvaju dar ljubavi prema svojim neprijateljima.⁵¹

Na kraju se opravdano pitamo jesmo li očekivali ovakav intelektualni juriš protiv religiozne vjere od takozvanih prosvijećenih, obrazovanih, naprednih, uglađenih i dobro viđenih ljudi u suvremenom društvu? Kako bilo, svemu tome ne treba pridavati eshatološko značenje, ali to ne treba ni podcjenjivati. Treba njegovati evanđeosku budnost da maleni u vjeri ne budu vrijeđani i omalovažavani. Za teološki upućene mnogo je lakše, no uz vršenje zadaće da stanu u obranu vjere kad je ostrašćeno i vulgarno napadnuta.

UMJESTO ZAKLJUČKA

Ljubav prema istini glavni je razlog zašto Dawkinsa, Harrisa, Dennetta, Hitchensa, kao i sve ostale dionike novoga ateizma teologija treba shvatiti ozbiljno i kritičkom vrednovanju podvrgnuti njihove analize i poglede. Iako se bez pretjerivanja može reći da su knjige novih ateista loše argumentativne i utoliko nemaju nikakvu dokaznu snagu, one u isto vrijeme ipak skrivaju i otkrivaju nešto od stvarnoga stanja duha i svijesti jednoga, i to većega, dijela suvremene znanstvene elite, koja presudno utječe na obrazovanje i oblikovanje javnoga mnijenja u društvu. Ako teologiju takvo stanje duha i svijesti ne zabrinjava, držimo da je onda mora smrtonosno zabrinuti lakoća s kojom nove generacije, primjerice nadobudnih prirodoznanstvenika uzimaju kao (prirodnoznanstveno) dokazano

---

⁵¹ Opširnije o odgovorima na novoateističke prigovore protiv religiozne vjere vidi u: usp. J. F. Haught, *God and the New Atheism...*, nav. dj., 15-27. Također usp. D. Bentley Hart, *Atheist Delusions: The Cristian Revolution and Its Fashionable Enemies*, Yale University Press, New Haven – London, 2009., 219-241.

ono što uopće nije tako dokazivo, budući da po tko zna koji put treba ponoviti da prirodna znanost ima metodološke granice te, zbog toga, predstavlja samo jedan način ljudske spoznaje i osigurava samo jednu vrstu ljudskoga znanja. Ili se pak uzima kao (prirodnoznanstveno) nedokazivo ono što je već na razne načine doživjelo temeljitu i uvjerljivu kritičku provjeru ljudskoga iskustva tijekom mnogih tisućljeća, budući da čovjek, želi li živjeti ispunjenim i smislenim životom, ne može živjeti samo od prirodnoznanstvenih spoznaja, tehničke moći i složenih aparata.

To su razlozi koji bi teologiju morali trgnuti iz "agnostičkoga sna" u kojemu je ona blaženo usnula "snom pravednika", oslanjajući svoju glavu na formulu metafizičkog agnosticizma po kojemu se o Bogu ništa suvislo ne može racionalno spoznati niti tvrditi. Pa kad se bez ikakve daljnje rasprave pozitivna znanost sakrila iza tvrdnje kako se ništa suvislo racionalno ne može spoznati ni govoriti o Bogu, nisu nam jasni razlozi zbog kojih bi se iza te tvrdnje sakrila i teologija. Za neke ta konstatacija možda spada u sferu subjektivnoga dojma ili čak zanovijetanja. No, držimo da je u igri nešto daleko veće. U igri je vjerodostojnost teološkoga govora danas, zajedno s argumentima koji su sposobni doprijeti i do umova prosvjetljenih, a ne samo do srca pobožnih ljudi, naših suvremenika.

Poznato je da se zadaća teologije ne sastoji u produbljanju iracionalnih temelja vjere, nego, upravo suprotno od toga, u produbljanju njezinih racionalnih temelja. *Fides quaerens intellectum*. Po tom je načelu teološki razum/um (*intellectus fidei*) trajno vezan odgovornošću istraživanja dubljega i obuhvatnijeg razumijevanja objavljene istine, a tu zadaću može vršiti jedino uz pomoć razuma, tj. u otvorenom kritičkom dijalogu vjere s razumom, ali i obratno, u otvorenom kritičkom dijalogu razuma s vjerom.⁵² Prema tome, svaki je agnosticizam, u obliku teorije ili prakse, isključen iz teologije kao strategija po kojoj ona može samozadovoljno "spavati na lovorikama" uvjeren da ni jedna pozitivna znanost, počevši od prirodnih preko društvenih do humanističkih, ne može racionalno dokazati da Bog ne postoji. Pritom, međutim, treba imati na umu i drugu stranu medalje. Dominantna suvremena svijest na svim područjima ljudske spoznaje drži i suprotno od toga, naime da pozitivne znanosti ne mogu racionalno dokazati ni da Bog postoji. Dakle, pozitivne su

⁵² To je pojednostavnjeno izrečena formula cjeloživotnoga teološkog i učiteljskog napora sadašnjega pape Benedikta XVI. Uzelo bi previše prostora navoditi sva bibliografska mjesta. To su uostalom danas opća teološka mjesta, koja su uglavnom svima dobro poznata.

znanosti, u smislu čisto ljudske spoznaje, blagotvornom formulom metafizičkoga agnosticizma pacifizirane. Od njih ne treba očekivati nikakvu utemeljenu i opravdanu provokaciju za vjeru i teologiju, jer su one metodološki slijepe za Boga. Je li to prihvatljivo za katoličku teologiju?

Na kraju, ni to nije ključno pitanje. Ključno se pitanje tiče same teologije, dakako ne samo u kontekstu suvremene *universitas studiorum* nego općenito. Što teologija, kao *Theo-Logia*, dokazuje? Ako ona nešto, ipak, dokazuje, onda se pitamo kako ona to dokazuje? Dokazuje li ona to možda iracionalno, tj. mimo ili bez razuma? Tko smije proglasiti moralnu obvezu na prihvaćanje iracionalnoga dokaza? Iz same teologije znamo da njezin *intellectus* ide zajedno s vjerom, upravo kao *intellectus fidei*, ali da to nipošto ne znači odricanje od razuma, nego da znači služenje razumu da se on izdigne iznad vlastitih ograničenja, a da pritom ne izgubi dostojanstvo ljudskog razuma. *Intellectus fidei* pomaže da ono isto što je već u skladu s inherentnom otvorenošću razuma za univerzalno, za beskonačno, za duhovno, za transcendentno, pronađe u svjetlu i okrilju one iste sigurnosti koju posjeduje vjera utemeljena na sebezpriopćavajućem Bogu u povijesti spasenja. Sigurnost vjere, dakle, ne zahtijeva ukidanje razuma, nego njegovo prosvjetljenje i uzdignuće do dostojanstva koje mu pripada po Bogu. U tom prepoznajemo razlog zbog kojeg teologija mora biti smrtonosno zabrinuta nad pojavom novog ateizma. Novi ateizam prisiljava ljudski razum da ono što već elementarno ljudsko iskustvo potvrđuje kao iracionalno odsad znanstveni razum proglasi i prihvati kao racionalno – prirodoznanstveno dokazivanje kako Boga nema.

Koliko je paradoksalno, toliko je ujedno i istinito da teologija u susretu s novim ateizmom nije možda na prvome mjestu izazvana na obranu vjere u Boga, nego je kudikamo više izazvana na obranu autentičnog dostojanstva ljudskog razuma. A da bi teologija tu zadaću faktički mogla izvršiti, potrebno je da se trgne iz konformističkog "agnostičkog sna" koji privilegira diplomatsku metodu dodvoravanja umjesto otvorenoga kritičkog sučeljavanja s misaonim strujanjima svojega vremena u svrhu dublje spoznaje objavljene istine.

Na kraju naših promišljanja skrećemo pozornost na dvije važne izjave pape Benedikta XVI. Prvu uzimamo iz enciklike *Spe salvi* u kojoj Papa poziva na nužnu samokritiku suvremenoga doba, ali da pritom "(...) mora ukorak ići samokritika suvremenog kršćanstva, koje se mora uvijek iznova propitkivati o tome kako ono samo

sebe shvaća imajući uvijek pred očima svoje izvorišne osnove”.⁵³ Drugu izjavu uzimamo iz enciklike *Caritas in veritate* u kojoj Papa nedvosmisleno ističe da je “[S]udbina razuma bez vjere, opčaranoga isključivim pouzdanjem u tehniku, gubljenje u iluziju vlastite svemoći. Vjera bez razuma, pak, vodi otuđivanju od konkretnoga ljudskog života”.⁵⁴ Razvidno je da se teološki nauk današnjega pape, kao uostalom i dojučerašnjega kardinala i teologa, vrti oko njegova nepoljuljanog uvjerenja da razum i vjera trebaju jedno drugo kako bi se mogli autentično izraziti. Razum i vjera ne mogu jedno bez drugoga, a da u svakom tužnom odvajanju ili suprotstavljanju, o čemu najrječitije svjedoči upravo pojava novog ateizma, i razum i vjera ne izgube nešto od svoje autentične naravi i poslanja.

EMERGENCE AND SIGNIFICANCE OF NEW ATHEISM:
Is here a real provocation to faith and theology involved?

Summary

The article deals with the phenomenon of new atheism. The author approaches the phenomenon of new atheism theologically. First the author, metaphorically speaking, walks down the “library” of new atheism, presenting the best known and insofar the most notorious new atheists, i.e. their works which by their character and content certainly belong to new-atheistic literature. Then the author briefly presents the church comprehension of atheism and immediately refers to the causes of the appearance of new atheism; then he tries to investigate what “new” there is in new atheism. The question about what makes the new atheism different from older forms and appearances of atheism in the past is clearer, having in view the account of church comprehension of the significance and forms of atheism. In the same context the author summarizes the main theses in the form of “articula fidei” of new atheism in order to help the readers to find their way around a thicket of new-atheistic ideas and attitudes, specifically in comparison with already known forms of atheism. In the last, i.e. the fifth, part of the article the

⁵³ Benedikt XVI., *Spe salvi – U nadi spašeni*. Enciklika o kršćanskoj nadi, (30. studenoga 2007.), Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2008., br. 22.

⁵⁴ Benedikt XVI., *Caritas in veritate – Ljubav u istini*. Enciklika o cjelovitome ljudskom razvoju u ljubavi i istini, (29. lipnja 2009.), Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2009., br. 74 (emfaza je u tekstu).

author, with due “poetic licence”, formulates some assertions of new atheism that have become its phraseological inheritance to invert them into critical counter-questions directed to the new-atheists. At the end, instead of a conclusion, the author presents his own reflections on the responsibility of theology against the challenges of new atheism, giving point to two statements of Pope Benedict XVI on the relationship between contemporary time and Christianity, i.e. between reason and faith.

Key words: *atheism, new atheism, materialism, fundamentalism, reason, natural science, religion, Christianity, God, faith, theology.*